

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ТИПОВІ СИТУАЦІЇ ТА ФОРМИ

Іскендеров А. Ф.

Стаття присвячена дослідженню проблем взаємодії слідчих і оперативних підрозділів із засобами масової інформації в протидії організованій злочинній діяльності з урахуванням виникаючих ситуацій і можливостей використання певних форм і методів. У результаті дослідження можна зробити висновок, що форми взаємодії слідчих і оперативних підрозділів із засобами масової інформації залежать від можливостей засобів масової інформації і від стосунків, що склалися, з редакцією (конкретним журналістом), а також від обставин проявів організованої злочинної діяльності, що розслідуються.

Ключові слова: засоби масової інформації, слідчі підрозділи, оперативні підрозділи, спецпідрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, типові ситуації, форми взаємодії, методи взаємодії.

Статья посвящена исследованию проблем взаимодействия следственных и оперативных подразделений со средствами массовой информации в противодействии организованной преступной деятельности с учетом возникающих ситуаций и возможностей использования определенных форм и методов. В результате исследования можно сделать вывод, что формы взаимодействия следственных и оперативных подразделений со средствами массовой информации зависят от возможностей средств массовой информации и от отношений, сложившихся с редакцией (конкретным журналистом), а также от обстоятельств проявления организованной преступной деятельности.

Ключевые слова: средства массовой информации, следственные подразделения, оперативные подразделения, спецподразделения по борьбе с организованной преступностью, типичные ситуации, формы взаимодействия, методы взаимодействия.

The article is devoted to the research of problems of interaction of investigative and operational units with the media to countering organized crime activities accordance with the evolving situations and possibilities of use of certain forms and methods. As the result of research can be concluded that the forms of interaction of investigative and operational units with the media depends on the abilities of the media and from existing relations with the editorship (concrete journalist), as well as the circumstances of investigated manifestations of organized criminal activity.

Key words: media, investigative units, operational units, special units to combat organized crime, the typical situation, forms of interaction, methods of interaction.

Без належної підтримки з боку громадськості, ефективність здійснення функцій слідчих та оперативних підрозділів у протидії злочинній діяльності стає значно нижчою. Саме тому серед недержавних інститутів, що беруть участь у вирішенні питань укріплення правопорядку та зміцнення законності значна роль належить засобам масової

інформації, діяльність яких носить інформативний і комунікативний характер.

Аби визначити ефективні напрямки використання повідомлень ЗМІ під час розслідування злочинів, зокрема вчинених організованими злочинними групами, необхідно дослідити особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів із засобами масової інформації в конфліктних ситуаціях в умовах постійної протидії з боку злочинних організацій і організованих злочинних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що про деякі можливості використання засобів масової інформації при розслідуванні злочинів відзначаються в роботах багатьох учених-криміналістів: В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, П.Д. Біленчука, І.О. Возгріна, І.П. Герасимова, В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, Л.Я. Драпкіна, А.В. Крилова, В.С. Кузьмічова, В.О. Образцова, Г.І. Прокопенка, І.В. Строкова, П.В. Цимбала, В.І. Шиканова, М.Г. Шурухнова, М.П. Яблокова та ін. Однак аналіз наукових робіт показує, що загалом зазначена проблема розроблена недостатньо, багато її аспектів досліджено фрагментарно. Крім того, і досі не досліджені особливості взаємодії слідчих і оперативних підрозділів із засобами масової інформації в конфліктних ситуаціях в умовах постійної протидії з боку злочинних організацій.

Метою дослідження є аналіз особливостей взаємодії слідчих та оперативних підрозділів із засобами масової інформації в протидії організованій злочинній діяльності у відповідних ситуаціях та зі застосуванням відповідних форм і методів взаємодії.

Однією з особливостей цивілізаційного процесу в наступаючому ХХІ столітті буде подальший розвиток інформаційних технологій і посилення тенденцій переходу до інформаційного суспільства, зростання ролі засобів масової інформації у формуванні суспільної свідомості. Відзначимо, що крім прямої дії, засоби масової інформації надають і опосередкований вплив («двоступеневий комунікаційний потік») - процес, під час якого вплив ЗМІ часто здійснюється через «лідерів думок», що впливають на оточуючих, тобто на тих осіб, які не читають газет або не дивляться інформаційних телевізійних випусків [1, 347].

У стихійно виникаючих групах населення популярні такі джерела інформації, як різного роду чутки, плітки; спонтанно виникаючі передачі повідомлень, одержувані з неофіційних джерел.

Все більшого значення в інформуванні населення, формуванні суспільної думки з найбільш актуальних проблем набувають відомості, поширювані через комп'ютерну мережу Інтернет. Проте взаємодія співробітників органів розслідування, особливо спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, з глобальними інформаційними мережами практично ще не досліджена. Останнім часом робляться перші спроби використовувати їх у профілактиці, виявленні та розслідуванні злочинів. Ситуація обтяжується тим, що зазначені спроби здійснюються в умовах постійної протидії з боку злочинних організацій, їх корумпованих зв'язків в органах державної та виконавчої влади, що потребує дослідження, розробки

© А.Ф. Іскендеров, 2014

й втілення нових форм і методів взаємодії.

Аналіз результатів взаємодії слідчих та оперативних підрозділів із засобами масової інформації в протидії організованій злочинній діяльності свідчить про наявність виникнення двох конфліктних ситуацій:

1) ситуація 1 - критика роботи співробітників слідчих та оперативних підрозділів і факти, викладені у виступі, підтвердилися. Такі публікації вивчаються (або повинні вивчатися) прес-службою та начальниками підрозділів. Останні проводять за ними службові перевірки. До осіб, винних у порушенні закону або котрі допустили неправомірні дії (що й викликало критичні виступи засобів масової інформації), вживаються заходи впливу. Про це повідомляється в засіб масової інформації, що виступив з критикою;

2) ситуація 2 - критична публікація необ'єктивна. У цій ситуації на підставі матеріалів службової перевірки готується спростування. Воно направляє до засобу масової інформації, що виступило з критикою, для опублікування.

На підставі викладеного можна запропонувати наступні найбільш ефективні, з нашої точки зору, класифікації видів взаємодії слідчих і оперативних підрозділів з представниками засобів масової інформації:

1) залежно від учасників взаємодії й виконуваної ними ролі в ній:

- через посередника - сектор зв'язку із засобами масової інформації;
- безпосередня (приватна) зі ЗМІ;
- з використанням творчої допомоги співробітників сектору зв'язку із засобами масової інформації;
- за участі свого керівника;
- за участі керівника, але через сектор зв'язку із засобами масової інформації;
- із залученням працівника ЗМІ, співробітників сектору зв'язку із засобами масової інформації;
- взаємодія з сектором зв'язку із засобами масової інформації як творцем окремих цільових теле-, радіопередач і власником друкованих та інших видань;

2) залежно від часу й атмосфери здійснення взаємодії:

- постійна, довірча;
- періодична, ініціативна, що виходить від співробітника МВС;
- спонтанна, з ініціативи журналіста. Вона частіше за інші види буває й конфліктною.

Форми взаємодії слідчих та оперативних співробітників із представниками ЗМІ залежать від багатьох обставин, зокрема від їх, так би мовити, тяжіння до журналістики чи від відносин, що склалися з редакцією (конкретним журналістом). Багато залежить і від обставин розслідуваних злочинів, завдань, що поставлені перед слідчим та оперативними співробітником. Хоча більшість форм і методів співробітництва залишилися тими самими, про які вже писали дослідники [3; 4], треба визнати, що з'явилися і нові, зумовлені певними змінами правовідносин. Відзначимо їх.

1. Інформування редакцій ЗМІ про діяльність спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та органів досудового розслідування. Воно включає в себе як ініціативне подання слідчими й оперативними співробітниками редакціям ЗМІ матеріалів про свою діяльність щодо виявлення й розслідування проявів організованої злочинної діяльності, так і відповіді на запити установ ЗМІ відповідно до чинного законодавства.

2. Акредитація журналістів при УМВС. Відповідно до Закону про ЗМІ органи внутрішніх справ на основі затвердженого положення можуть проводити акредитацію журналістів. Акредитація покликана забезпечити доступ журналістів до інформації, в якій вони зацікавлені: про діяльність державних органів, громадських організацій і установ, зокрема органів досудового слідства. На сьогодні немає єдиних вимог МВС України до змісту положення про акредитацію журналістів. У практиці акредитація використовується як спосіб вираження найбільшої довіри до журналіста, визнання його професійних якостей і об'єктивності у висвітленні діяльності органів слідства, спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших підрозділів.

3. Укладання творчих договорів про співпрацю, спільне планування виступів у ЗМІ. Наявність творчого договору між органом слідства та ЗМІ дозволяє надавати взаємодії довгостроковий, цілеспрямований характер, залучати до виступів у засобах масової інформації багатьох слідчих і співробітників міліції, надавати їм допомогу в підготовці публікацій, практично виключити появу необ'єктивних, упереджених матеріалів про роботу органів розслідування, неправильні або необґрунтовані звернення до населення про допомогу слідству.

4. Випуск спільних рубрик, теле- й радіопрограм. Практично у всіх газетах, що видаються в областях, містяться добірки публікацій типу «02», «Прес-служба УМВС повідомляє», «Чергова частина», «Кримінал», «Кримінальна хроніка» і т.п., матеріали для яких готують слідчі й співробітники міліції спільно з журналістами. При державному та комерційному теле- і радіомовленні існують такі ж програми.

5. Проведення «прямих ліній» і «прямих ефірів». Керівники підрозділів, слідчі та оперативні працівники, реалізуючи цю форму взаємодії, виступають на правохоронні теми, розповідають про виявлення, розкриття й профілактику злочинів, які отримали великий суспільний резонанс, звертаються з проханнями до населення про надання допомоги в конкретних кримінальних провадженнях, відповідають на запитання громадян, що ставляться через редакції газет. У подальшому ці матеріали публікуються. При «прямому ефірі» йде радіо-, телевізійна трансляція за такими матеріалами, у них беруть участь (або повинні брати участь) і представники органів досудового слідства.

6. Організація роботи «телефонів довіри». Відповідно до вимог МВС України «телефони довіри» функціонують не тільки в кожному обласному УМВС, а й у районних (міських) органах внутрішніх справ. Інформація про них доводиться до населення через ЗМІ. Цими телефонами можуть скористатися й органи досудового слідства шляхом повідомлення громадянам потрібної інформації через ЗМІ, наприклад, за допомогою звернення до очевидців того чи іншого злочину, попросивши їх відгукнутися й повідомити про себе за допомогою «телефону довіри». У подальшому слідчий може виступити сам по радіо чи телебаченню з тим, щоб подякувати тим, хто відгукнувся на його заклик, за надану ними допомогу, розповісти про результати слідства в провадженні, в якому йому посприяли громадяни.

7. Проведення «круглих столів» з проблем боротьби з організованою злочинністю, забезпечення громадської та особистої безпеки громадян, а також з найбільш актуальних, «гучних» (резонансних) кримінальних проваджень. До обговорення цих проблем запрошуються

не тільки слідчі, співробітники міліції, а й представники громадських організацій, провідні фахівці, науковці. Тут розглядаються різні напрямки їх діяльності, слідча й оперативна практика, інші питання правоохоронної діяльності. За матеріалами зустрічей готуються публікації, де орган слідства може висловити свою думку, свою позицію, а також звернутися за сприянням до громадськості в пошуку необхідної інформації. На такі «круглі столи», що проводяться, як правило, у приміщеннях УМВС, запрошуються й інші зацікавлені особи, а також журналісти.

8. Вивчення (зокрема, слідчими) кореспонденції, що надійшла, відгуків на виступи ЗМІ. Ця форма взаємодії включає в себе вивчення громадської думки про роботу органів слідства, підготовку оглядів пошти, відповідей на критичні виступи, проведення юридичних консультацій для населення. У них активну роль можуть виконувати й слідчі, здійснюючи тим самим свого роду індивідуальні та загального значення заходи профілактики правопорушень.

9. Створення кореспондентських пунктів ЗМІ. Така форма взаємодії практикується ЗМІ, як правило, з відомчими правоохоронними виданнями для більш активного й об'єктивного висвітлення діяльності оперативних, слідчих співробітників, особливо в протидії організованій злочинній діяльності. Це забезпечує терміновість публікацій слідчих у ситуаціях, коли необхідно знайти свідків у тих чи інших справах, потерпілих, вкрадені речі, правопорушників, які переховуються.

10. Інформаційна підтримка представника ЗМІ при проведенні ним так званого «незалежного журналістського розслідування». Цю форму взаємодії важко оцінити однозначно. Виникає вона в разі, коли в співробітника міліції або слідчого не вистачає рішучості або повноважень відкрито протистояти злочинцям, викрити факти корупції, і тому він змушений привернути увагу громадськості через ініційований ним виступ. Існують різні точки зору щодо «незалежного журналістського розслідування». Але треба визнати, що ця форма взаємодії вже довела право на своє існування.

Водночас МВС України підтримує таку форму взаємодії з колективами телекомпаній «ІНТЕР», «1+1», «Україна», «НТН», коли слідчі, оперативні працівники беруть участь в авторських тематичних передачах, заснованих на матеріалах журналістського розслідування, роблячи тим самим більш достовірними його висновки.

Методи взаємодії слідчих і оперативних співробітників з представниками засобів масової інформації в протидії організованій злочинній діяльності за своїм змістом залежать від цілей, які ставить перед собою зазначений співробітник або журналіст, і від їх схильності до публіцистики. До методів взаємодії можна віднести:

- передачу до ЗМІ усної інформації;
- направлення до редакцій ЗМІ прес-релізів;
- ініціативні публікації: виступи слідчих і співробітників міліції в будь-якому жанрі журналістики за своєю ініціативою;
- надання журналістам документів, матеріалів органу розслідування;
- направлення офіційної інформації до редакцій ЗМІ, що стосуються розшуку злочинця або безвісти зниклої особи, впізнання потерпілого, інших осіб, окремих предметів і речей;
- вивчення, аналіз публікацій правоохоронного характеру, підготовку оглядів про це;
- відповіді на запити редакцій;

- направлення до ЗМІ відповідей на критичні виступи журналістів та інших осіб;

- направлення до редакцій спростувань.

Взаємодія співробітників слідчих та оперативних підрозділів з представниками засобів масової інформації в протидії організованій злочинній діяльності - неодмінний показник наукової організації процесу розслідування злочинів. Забезпечуючи гласність досудового слідства, вона сприяє:

- впливу на широкі маси населення з попереджувальною та виховною метою, створенню атмосфери нетерпимості до правопорушників, вихованню громадян у дусі неухильного виконання законів і поваги до правил співіснування;

- залученню громадян до активної боротьби зі злочинністю, до діяльності з попередження злочинів і усунення обставин, що їм сприяють;

- забезпеченню в рамках, допустимих законом, громадського контролю за судовою, слідчою та прокурорською діяльністю;

- встановленню об'єктивної істини в кримінальному провадженні та забезпеченню гарантій прав учасників досудового слідства;

- забезпеченню законності під час провадження досудового слідства, повазі до закону й підвищенню відповідальності свідків, потерпілих, експертів і інших осіб, які беруть участь у провадженні;

- дотриманню законів у процесуальній діяльності, виконанню свого обов'язку прокурором, слідчими, працівниками оперативних підрозділів;

- забезпеченню умов ефективної участі представників громадськості в досудовому слідстві, формуванню суспільної думки при оцінюванні результатів розслідування [2, 17-18].

Але при цьому слід пам'ятати, що в сучасних умовах, по-перше, говорити про правдивість виступів преси, що мала якоюсь мірою державну гарантію, вже не можна; по-друге, Закон України «Про засоби масової інформації» створив умови для заснування й функціонування не лише державних, а й так званих незалежних, громадських, комерційних і приватних друкованих видань, станцій телерадіомовлення.

Також слід зазначити, що взаємодія слідчого зі ЗМІ практично може поширюватися на всю його службу, зокрема позапроцесуальну, діяльність. Це означає, що вона може проходити за межами кримінальних проваджень, та й у процесі розслідування по справі через специфіку виконуваних завдань у той чи інший період не можна уявити одноманітною діяльністю. У кожному з них вирішуються різні специфічні завдання. Тому виправдано питання тактики й методики взаємодії слідчого зі ЗМІ розглянути поетапно, за стадіями, починаючи від початку кримінального провадження, продовжуючи після завершення по ньому судового розгляду, а іноді й не за матеріалами провадження, тобто в порядку загальнопрофілактичної діяльності. Оскільки на різних етапах розслідування в справі взаємодія має специфіку, треба розмежувати їх. На наш погляд, найбільш рельєфно виділяються п'ять етапів (стадій) взаємодії:

- а) до початку кримінального провадження;
- б) під час здійснення досудового слідства;
- в) після закінчення досудового провадження;
- г) після набрання вироком чинності;
- д) за матеріалами багатьох кримінальних проваджень і даними статистики.

До нової концепції юридичної освіти

Формулюючи *висновки*, слід зазначити, що аналіз діяльності відділів зі зв'язків із засобами масової інформації та залучених ними до своєї діяльності слідчих та оперативних співробітників у протидії організованій злочинній діяльності дозволяє говорити про зміну й розширення форм і методів їх взаємодії. На сьогодні склалися кілька форм їх співпраці: інформування представників ЗМІ про діяльність органів розслідування; акредитація журналістів при УВС; укладання творчих договорів про співпрацю, планування виступів слідчих у ЗМІ; спільні випуски рубрик, теле- і радіопрограм; проведення «прямих ліній» і «прямих ефірів»; організація роботи «телефонів довіри», використання її результатів при розслідуванні злочинів; проведення «круглих столів» з проблем боротьби зі злочинністю; вивчення публікацій, що надійшли до органів розслідування, відгуків на виступи ЗМІ, підготовка відповідей на них; створення кореспондентських пунктів ЗМІ у великих органах розслідування; інформаційна підтримка представників ЗМІ при проведенні ними так званого незалежного журналістського розслідування.

Література

1. Майерс Д. Социальная психология: пер с англ. / Д. Майерс. - СПб.: Питер Ком, 1998. - С. 347.
2. Наумкин Ю.В. Взаимодействие органов внутренних дел с учреждениями массовой информации в борьбе с преступностью / Ю.В. Наумкин. - Ташкент, 1990. - 91 с. - С. 17-18.
3. Стеценко Ю.В. Засоби масової інформації - відкриті носії прихованих повідомлень членів організованих злочинних груп і терористичних організацій / Ю.В. Стеценко // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. - Одеса: Фенікс, 2004. - Вип. 21. - С. 236-242.
4. Стеценко Ю.В. Проведення тактичних операцій з використанням повідомлень ЗМІ під час розкриття та розслідування злочинів / Ю.В. Стеценко // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. Додаток до журналу "Міліція України". - 2003. - № 21. - С. 20-23.

*Іскендеров А.Ф.,
здобувач кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична
академія»
Надійшла до редакції: 14.10.2014*